

ПОЛКОВНИК РОТИЕ /1818/

Напуснал Франция по политически причини, този висш френски военен постъпва на служба при руския император Александър I през 1808 г. Службата му протича най-вече в Тифлис (Тбилиси, Грузия).

Уволнил се, той се връща обратно в страната си през Южното черноморско крайбрежие и Цариград. Оттам се отправя през Източна България за Букурещ по лична работа.¹ В пътните си бележки е отделил място и на това пътуване. Спира вниманието си най-вече на Шумен и Варна, като привежда факти от древната им история и изтъква стратегическите предимства на Шумен. Описвайки бегло Стара планина, той се позовава на антични източници за нея.

ПЪТЕШЕСТВИЕ ОТ ТИФЛИС ДО КОНСТАНТИНОПОЛ

Тъй като през време на престоя ми в Константинопол някои въпроси ме повикаха за известно време в Букурещ, имах възможност, минавайки през Шюмла, да разгледам положението на това място, чието значение ми беше вече известно.

Шюмла, а не Шумла, както твърдят някои географи, е бил някога сборното място на римските армии срещу даките и гетите. Там са събирали и варварските пленници и са подбирали онези, които е трябвало да бъдат изпратени в Рим, за да украсят някое триумфално шествие или да умрат в цирка. Има още следи тук-там от паметници, които вероятно произхождат от епохата на императорите Адриан и Траян. Виждат се също, вградени в стените на турските укрепления, фрагменти от скулптури и надписи, които сигурно датират от най-хубавите времена на Гърция. Това ме кара да мисля, че тук се е намирала древната Аристеа, която Плиний неправилно поставя на самия връх на Хемус. Диодор Сицилийски казва, че Аристей, син на Аполон, отишел да търси Бакхус, който тогава се намирал на планината Хемус. Вероятно той е основал града, на който е дал и името си.

Към началото на втори век този град е бил наречен Марцианополис в чест на Марциана, сестра на Траян, която той

толкова обичал, че ѝ дал титлата Аугуста.² Марцианополис е бил столица на Долна Мизия. Още с идването си в Европа турците разбрали, че за тях това място ще има срещу силите от север, дори и цивилизовани, такова значение, каквото е имало за римляните срещу варварите. Развоят на всички водени тук войни доказва, че те са имали право. Един известен северен военачалник нарича Шюмла турските Термопили и *non plus ultra* за русите.

Стратезите са се измъчили да търсят начини да заобиколят или да превземат тази страшна позиция, готово създадена в планините. Те никога не биха могли да успеят дори ако изкуството не бе добавило защитните си средства към тези, създадени от природата. Самият град е почти обкръжен от един склон на планината Хемус, или Балкана, който го обхваща от двете страни като конска подкова. Стръмнините на това голямо укрепление са покрити с отделни скали и гъсти бодливи храсти. Този характер на терена го превръща в една от най-изгодните позиции за турския войник, който под защитата на този профил, на стръмните склонове и на окопите може да развие цялата си ловкост на добър стрелец. Има оратори, които не могат да говорят публично, ако нямат пред себе си трибуна или просто една маса, която да ги закрива отчасти. Турчинът е същият; той не може да стреля, ако не се заслони зад някой камък или даже дръвче; но оттам изстрелът му е безпогрешен.

Градът е много по-дълъг, отколкото широк: дължината му е около една левга, а ширината — половин левга. Трябва да има около тридесет и пет хиляди жители. Архитектурата на укрепленията му е варварска: ров с проста стена, понякога от пръст, понякога от тухли, тук-там с малки кули, които не могат да окажат никаква опора или съпротива и побират само седем-осем войници. Но трябва да се има пред вид съвсем не градът, а целият този укрепен лагер, в центъра на който се намира той, и който може да побере грамадна армия със складовете, арсеналите и екипировката ѝ. Нея неприятелят не може да обезпокои нито с бомби, нито с каквато и да е маневра.

Тук се събират пътищата от Рючук³, Силистрия⁴, Исмаил и Варна, за да продължат за Константинопол; а до тази столица има още 85 левги.

Във високите части на Балкана и в долините между склоновете, които, както швейцарските, са разположени по-високо от върховете на много планини, въздухът е извънредно здрав. Действително планината Хемус е толкова висока, че от един от върховете ѝ, казват, можело да се видят едновременно Адриатическо и Черно море. Тит Ливий дори казва, че веднаж Филип Македонски чул, че от Хемус се виждат Италианските Алпи. Изкачил се на тези огромни върхове, които Плиний нарича *Excelsitates*, но не можал да види италианските планини, защото

казва историкът, хоризонтът в тази посока бил забулен с облаци. Тези планини под различни названия продължават в същност от Черно море до Адриатическо. Но нека се върнем на здравословния климат. Виргилий, като изброява най-чудните места на земята, онези, на които без съета би искал да се наслаждава на реките и горите, се провиква:

... O, qui me gelidis in vallibus Hoemi
Sistat, et ingenti ramorum protegat umbra!

Нищо по-нездраво, напротив, от земите, които се простират от подножието на Балкана до бреговете на Дунав и Прут. За тази страна е чувал Флорус, когато е отправил до Адриан своите стихове, така познати, както и отговора на императора:

Nolo Caesar esse;
Scitias pati pruinas,

Действително тогава Адриан е воювал с даките, скитите и сарматите по бреговете на Дунава.

Тази разлика между климата на планините и този на равнината е най-страшната защита, която природата е дала на Шюмла. Докато неприятелите им лагеруват във влажни от дъждовете места, между миязмите на блатата, нямат дърва, нямат храна и понякога нямат здрави хора, за да гледат болните, турците дишат свежия, сух, макар и малко хладен въздух, ако може да се вярва на думите на Овидий:

Qua patet umbrosum Rhodope glacialis in Hoemum.
.....

Но те поне са имали на разположение обширни гори и неприятелят им не ги е безпокоил край огнищата.

Лятото в Шюмла е много приятно: градът е заобиколен с хубави градини и лозя, а един поток, който идва от планините на юг, поддържа свежестта на ливадите. В мирно време тук се минава свободно, а турците дори разрешават на любопитните да се разходят и да посетят всички позиции: в това може би има известна скрита гордост и желание да покажат на другите увереността си в тяхната непревземаемост. Действително, след като човек обиколи това място, напълно вярва, че в него може да се влезе само със съгласието на тези, които го владеят.

Тъй като описвам укрепленията, които съм посетил, ще стигна и до Варна, която по военно значение стои на първо място след Шюмла.

Варна, или Барна, в България, разположена до езерото Девина, носи сегашното си име от една малка река, която се влива в Черно море малко под крепостните стени. Тази река е

някогашната Зирас⁵. Някои автори са взимали Варна за Тибериополис на Куропалат, други са я смесвали с древния Одесус⁶. Тесе лъжат. Прави са само онези, които виждат във Варна стария Дионисополис; в това ме убеди и проверката, която направих на място, но би било твърде дълго да я излагам на читателите. В края на краищата Варна ни интересува главно като модерен град.

По-нататък авторът минава към анализ на войната между Русия и Турция от 1828—1829 г.⁷

Увод: Б. Цветкова
Превод: Ст. Кайнаров
Коментар: П. Коледаров

¹ Биографичните данни за полк. Ротие са черпени от GDU.

² Авторът подобно на Ришар погрешно поставя древния град Марцианополис при Шумен вместо при Девня, Варненски окръг.

³ Русе.

⁴ Силистра.

⁵ Древният град, край който течала р. Зирас, е дн. Балчик, античният Дионисополис.

⁶ В същност древният Одесос е бил тъкмо Варна.

⁷ Преводът е направен по изданието със заглавие, описано под № 266 в библиографията.